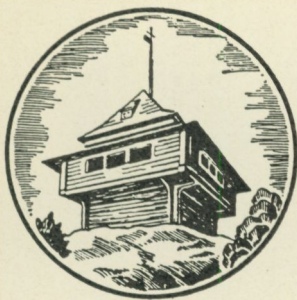

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1945**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1945

Redaktion:

ANDREAS LINDBLOM GÖSTA BERG SIGFRID SVENSSON

Omslaget: Ryttarstaty, detalj av en vattenkanna av silver, som troligen tillverkats av Heinrich Mannlich i Augsburg. Kannan överlämnades 1699 av Karl XII till Peter den store av Ryssland genom Johan Bergenhjelts ambassad. Den utgör en gåva av Samfundet Nordiska museets vänner och avbildas här som en tacksam erinran om Samfundets stora insatser till museets främjande under mer än ett kvartsekel. Nordiska museet 188,050. Foto Märta Claréus.

*Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1945
Djuptrycksplanscher och omslag från Nordisk Rotogravyr*

SVENSKT FOLKLIV OCH SVENSK KONST

av *Albert Nilsson*

Sistlidna sommar har en utställning med titeln "Svenskt folkliv i svensk konst, från Gustaf III:s till Gustaf V:s dagar" inrymts i Nordiska museets stora hall. Utställningen omfattade i första hand tavlor och skisser, men några stycken skulpturer hade även fått komma med.

De önskemål man hoppades i någon mån kunna realisera genom denna utställning voro trenne. Nordiska museets uppgift är att tillvarataga och för framtiden bevara ting, som kunna belysa svensk kulturhistoria från medeltidens slut och intill vår tid. De viktigaste dokumenten utgöra naturligtvis föremålen själva. Men bilden är ofta nödvändig för att levandegöra föremålens roll och användning. Ett mycket stort antal bilder rymmes också redan nu i Nordiska museets arkiv. Vårt folkliv är dock så rikt och har skiftat så kraftigt genom tiderna och i olika bygder, att det material såväl i sak som i ord och bild, som skall skildra detta folkliv, i själva verket ändå aldrig blir tillräckligt. Gränsen drages härvid uteslutande efter vad museet orkar med av arbete och kostnader. Genom utställningen kom en hel del nytt bildmaterial över svenskt folkliv att inordnas i bildarkivet.

Kulturhistoriskt bildmaterial kan indelas i tvenne grupper, bilder före kamerans tillkomst och efter. Det säger sig självt, att bilder från den äldre epoken äro särskilt värdefulla. I vår moderna tid finnes det kanske rent av en tendens att undervärdera sådana bilder, som inte kunna göra anspråk på kamera-bildens stränga exakthet. De äldre bilderna äro å andra sidan ovärderliga för vår vetenskap om gången tid. Vad visste vi, för att endast taga ett exempel, om 1700-talets Stockholm utan konstnärsnamn som Hilleström, Martin och Sevenbom.

En annan programpunkt för utställningen Svenskt folkliv i svensk konst låg i linje med Nordiska museets uppgift att för den stora allmänheten levandegöra det material, som kan skildra gångna epoker i vår svenska kulturutveckling. Här erbjöd sig ett tillfälle att visa, att många intressanta drag i vårt äldre folkliv, som vi nu göra allt för att registrera eller bevara de sista spridda resterna av, fascinerat konstnärer av olika kynnen ända sedan 1700-talet.

Till slut hade denna utställning även en adress till konstnärerna själva. Man måste nog konstatera att stafflimåleriet i Sverige i vår tid saknar fantasi, djärvhet och omväxling i sitt motivval. Landskap och åter landskap, nakenstudier och åter nakenstudier, stilleben och blomsterstudier presenteras i det oändliga. Det är ytterst få konstnärer av i dag, som upptäckt eller intresserat sig för det rika folkliv, som lever runt om dem. Här borde en renässans vara nyttig, och frågan är, om den inte inom kort blir nödvändig, såvida inte motiven skola tryta i en enda lång gäspning.

Utställningen Svenskt folkliv i svensk konst rymde omkring 200 nummer. Av en stor samling skissböcker kunde helt naturligt endast en bråkdel av deras rika innehåll framläggas. För en kulturhistorisk tolkning av dessa konstverk var det naturligt att ordna dem i deras reella sammanhang efter motiven, även om man kanske hade anledning att beklaga den store konstnären, som fick hänga vid sidan om en mycket anspråkslös kollega bara därför, att de valt likartade motiv på sin duk. Rubrikerna för de olika grupperna synas redan de vittna om vilken oändligt rik motivkrets, som här finnes för konstnärlig gestaltning: Arbetet i berget och skogen, På fäbodvallen, Jaktens motiv, Fiskare och fiske, Arbete på åker och äng, Hantverk, Hemmets arbeten, Handel och marknader, På resa, Livets allvar, Fritid och nöje, Hemmets bilder, Årets fester, Gammal dans och ny, för att nämna de flesta grupperna. Inom dessa grupper finner

Bild 1. Humleskörd i Österåker. Av J. W. Wallander.

Bild 2. Fiskare vid en stockeld (detalj). Av Kilian Zoll.

Bild 3. Utvandrare. Av Geskel Saloman.

Bild 4. »Standreis», d. v. s. elden, som tändes av vallflickan vid boskapens middagsvila. Av Olof Arborelius.

Bild 5. Varpkastning på Snäckgärdet. Av Bruno Liljefors 1888.
Bild 6. Tångkörning vid Hallandskusten. Av Nils Kreuger 1898.

Bild 7. Torvberedning i Skåne. Av Ola Larsson 1900.

Bild 8. Strömmingsfiske i Stockholms skärgård. Av Axel Jungstedt 1889.

Bild 9. Laxauktion i Falkenberg. Av K. R. Lundberg 1892.
Bild 10. Vinternot. Av Axel Sjöberg 1936—38.

Bild 11 (till vänster). Stensättare. Av Gottfrid Olsson.
 Bild 12 (till vänster). Flottistdans. Av Nils Tydén 1920.
 Bild 13 (ovan). Midsommardans vid Vällinge herrgård. Av Ivar Pauls-
 son 1928.

man att äldre och yngre, större och mindre konstnärer ofta lockat fram olika konstnärliga värden ur likartade motiv. Pehr Hilleström d. ä., skildraren av det borgerliga Stockholm från 1700-talets slut, har målat ett sådant motiv som kölhalning med beckbränning av en skuta och han är så vitt jag vet den ende konstnär, som skildrat arbetet i strandängarna med röjning och bränning av riset i flammande bål i den stilla vårvällen. Detta var ett viktigt arbete för bonden i äldre tid, då slåttern i naturängen var en förutsättning för kreaturens utfodring under vintern.

Helt naturligt måste düsseldorfarnas arbeten upptaga en tämligen stor plats på en utställning över det svenska folklivet i äldre och yngre konst. Det värdefullaste och mest autentiska innehållet finner man dock i deras skissböcker. De voro sällsynt flitiga tecknare, då de liksom forna dagars vandrande gesäller drogo land och rike omkring och registrerade bygdernas sär-
egenheter. De ha heller inte så sällan genom sitt ritstifts flit till eftervärlden bevarat kännedomen om kulturformer, som nu äro helt försvunna. Man kan säkert påstå, att deras många skildringar av olika svenska bygders säregna folkliv varit en viktig bakgrund till Hazelius föresats att verkligen rädda åt framtiden en försvinnande kulturs enkla minnesmärken. Ur denna synpunkt höra düsseldorfarna alldeles särskilt hemma inom Nordiska museet. Men man måste ta dem med en smula reservation, ty de använde studierna i skissböckerna på ett tämligen fritt sätt, då det gällde att komponera ett motiv av inte så sällan tämligen romantisk, idyllisk art. Düsseldorfarna voro endast i indirekt mening realister. Detta kommer kanske bäst fram i en tavla som Wallanders "Humleskörd i Österåker", bild 1, signerad och säkerligen även komponerad efter skissbokens innehåll i Düsseldorf år 1861. Både landskap och människor ha allt för mycket av nationell bygdeidyll över sig för att övertyga som realistisk folklivsskildring. Liknande intryck får man nog annars

Bild 14. Bruden visas. Av Ragnar Persson 1941.

Bild 15. Följet. Av Pelle Åberg 1937.

oftare inför Nordenberg. Wallander liksom Zoll har å andra sidan målat många dukar, bräddfyllda av en äkta och nykter realism. Som exempel kunna nämnas Wallanders "Fågelfångst med håv", "Flottning i Klärälven", "Slipstenshuggare", "Raps-tröskning", "Malmkörning" och "Kolning" och Zolls "Majsångare i Skåne", "Sista lasset" eller "Fiskare, som rastar vid en lägereld", bild 2.

På 1870-talet kom det en mera direkt realism i det svenska måleriet, samtidigt med att man under franska influenser började måla landskapet ute i naturen. Även ett socialt patos av nytt slag klingar i sådana gripande tavlor som Geskel Salomans "Utvandrare", bild 3. Skissboken kom att få mindre betydelse, och i stället sökte man att fånga motiven direkt i deras miljö. En vinst av denna nya linje blev en mera äkta verklighets-skildring. En nackdel blev, att de figurrika motiven alltmer kommo att ersättas av enbart landskap, och denna förkärlek för det renodlade landskapsmåleriet dröjer kvar i svensk konst ännu i dag. I motiven med folkliv möter man hos denna nya realism en intim sammansmältning av figurerna med miljön. Detta gäller t. ex. Arborelius skildringar, mest från fäbodlivet i Orsa, bild 4, men det gäller även våra tre stora: Anders Zorn, Carl Larsson och Bruno Liljefors. Zorns "Buteljsköljerskor i Hamburgerbryggeriet" är ett stort konstverk med ett motiv från en enkel vardagssyssla, vilket bort kunna vinna större efterföljd. Carl Larsson är naturligtvis och med rätta mest ihågkommen som idylliker med motiven från familjelivets linhåriga och björkrisdoftande miljö, men han har även målat åtskilligt ur det omgivande folklivet. Liljefors, som är den ouppnådade mästaren i att skildra djurens liv eller jaktens motiv är lika skicklig, då det gäller att smälta samman människorna med landskapet, t. ex. i "Varpkastning på Snäckgärdet" norr om Visby 1888, bild 5. Han har här gett en realistisk skildring av en gammal gotländsk idrott, även om de agerande något erinra om gästande stadsbor. Denna realistiska linje från 1870-talets kontakt med Frankrike blev till stort gagn för folklivsskildringen i svensk konst och under 1800-talets slut skapas också åtskilligt stor konst

kring människornas vardagstillvaro. Som exempel kunna framhållas Nils Kreugers "Tångkörning vid Hallands kust" 1898, bild 6, en monumental hymn till arbetet i jorden, den föga kände skåningen Ola Larssons kärva och säkra skildring av "Torvberedning" 1900, bild 7, Axel Jungstedts "Strömmingsfiske i Stockholms skärgård" 1889, bild 8, och Robert Lundbergs "Laxauktion i Falkenberg" 1892, bild 9. Dessa verk och hela den grupp de representera synas vara folkliv i konsten i bästa bemärkelse. Linjen fullföljes nog i vårt lands konst ännu i dag fast mera sporadiskt och säkerligen också försvårad av de moderna konstriktningarna. Till de trogna hör Axel Sjöberg, som aldrig tröttnar på att skildra skärgårdens människor i deras arbete och åren 1936—38 under flitiga studier arbetat på en duk som den stora "Vinternot", där man åskådligt såsom i en välgjord skolfilm kan följa hela vinternotfiskets teknik, bild 10. I Sjöbergs dukar ser man dock hur realismen och en avgjord önskan att vara exakt, att berätta faktiska ting, brottas med strävan efter en modern teknik, som helt naturligt tenderar att sudda ut exaktheten. Denna brottnings måste naturligtvis bli mera påtaglig ju mera konstnären är bunden av en formupplösande målningsteknik. Men att även konstnärer tillhörande de yngres krets kunna skapa förnäm konst med motiv från folklivets rika värld visade åtskilliga dukar på utställningen. Som exempel kunna här framhållas "Stensättare" av Gottfrid Olsson, bild 11, "Flottistdans" av Nils Tydén 1920, bild 12, "Midsommardans vid Vällinge herrgård" av Ivar Paulsson 1928, bild 13, "Bruden visas" av Ragnar Persson 1941, bild 14, och "Följet" av Pelle Åberg 1937, bild 15. Så vitt jag vet är Ragnar Persson den ende svenske konstnär, som skildrat den gamla seden att brudparet skall visa sig för dem som kommit fram till bröllopsgården för att "ropa fram brudparet" och få traktering. Perssons tavla är en detalj ur en sådan scen, framställd i en gnistrande färglyrik och med en tämligen upplöst form. De båda sistnämnda tavlorna visa, att modern konst mycket väl kan ösa inspiration ur folkliv och folksed till fullödiga konstverk. Att kulturhistorikerna kanske ibland finna exaktheten eftersatt för

de rent konstnärliga kraven betyder i våra dagar mindre. Det finnes kameror för både svart och vita bilder, för färg och för kinobilder. Men för den svenska konsten skulle upptäckten av det svenska folklivets rikedom av inspirerande motiv tvivelsutan kunna bli en källa till förnyelse på många sätt.

Det var dock inte så många yngre konstnärer, som blevo representerade på Nordiska museets utställning av folkliv i konsten. Till en del beror detta säkert på den korta tid, som stod till buds för inventering och urval. Men det äger nog i alla fall sin riktighet, att det är tämligen få bland vårt lands konstnärer, som hämta inspiration och motiv från det levande folklivet runt omkring sig, det ålderdomliga med traditioner i hedenhös såväl som det moderna, maskinbemängda och industrialiserade. Det är i detta sammanhang allt för lockande att upprepa vad Gustaf Näsström skrev, då utställningen öppnats, om de yngre konstnärernas allt för sporadiska representation. "Kanske har de inte haft något att skicka, kanske har de varit likgiltiga eller funnit själva motivsynpunkten motbjudande för en sann konstnär. Så mycket värre: deras frånvaro utgör ett testimonium paupertatis för svensk nutidskonst, vad intresset för dagens vardagsliv beträffar. Det har ofta framhållits men kan inte nog understrykas, att våra målare — i sin ensidiga renodling av de artistiska kvaliteterna — kommit att stå främmande för samtidens livsföring och de konstnärliga uppgifter den kunde innebära. Här myllrar på salonger och separatutställningar av blommor och husgeråd i smakfulla uppställningar, av tama landskapsidyller och av modellstudier, som inte leder någon mänsklig vart, men vittnesbörden om hur svenska folket av i dag lever, arbetar och fröjdar sig eller lider i ensamhet eller i grupp är beklämmande obetydliga och fåtaliga."